

ÉSSZERŰ ELŐRELÁTHATÓSÁG AZ ÚJ PTK. FELELŐSSÉGI RENDSZERÉBEN*

Elemzés az angol jog tükrében

FARKAS BALÁZS
jogi referens (Külügyminisztérium)

A polgári jogi felelősség egyik alapvető axiómájának tekinthető, hogy a károkozás következményeinek láncolata nem vezethet a végtelenbe. Minden felelősségnek meg kell szabni azt az ésszerű határt, ameddig terjeszkedhet. Szerződések esetén elsősorban a felek akarata határozza meg a kockázatoknak azt az elosztását, ami az egyes veszélyek viselésének terhét telepíti. Ugyanakkor senki nem képes az összes körülmények teljes körű ismeretére, azaz a jövő tökéletes kiszámítására. Így mind a szerződéseknel, mind a deliktális károkozásnál feltétlenül a jog feladata az, hogy – előbbieknél általában szubszidiárius jelleggel – valahogy mindenképp szabályozza azt, hogy melyek azok a károk, amelyek még beszámíthatók egy személy oldalán és melyek azok, amelyek már nem. Ennek a fontos érdeknek az egyik lehetséges eszköze az előreláthatóság, amely a jogalanyok egymás közti viszonyaiban a potenciális rizikó faktorok megosztását a normális, ésszerűen számítható és a túl távoli vagy abnormális károk mentén valósítja meg.

A kárelosztásnak ez az egyszerűsített megközelítése azonban korántsem problémamentes. Magának az előreláthatóságnak a koncepciója számos bizonytalanságot hordoz magában, kiváltképp azért, mert sehogy sem szakítható el egy konkrét ügyben adott tényeitől vagy esetek magasabb szinten absztrahálódott típusaitól, amelyek kapcsán felhasználásra kerül, vagyis a fogalom nehezen emelhető az általánosság szintjére annak veszélye nélkül, hogy tartalmilag ki ne üresedne.¹ Ezen túlmenően az egyes ügyekben is, a mérlegelés függvényében eltérő álláspontok alakíthatók ki arról, hogy a konkrét tényállás szerint mi volt előrelátható és mi nem. Szerződéseknel ilyen

* A 2009. április 6–8. között megrendezett XXIX. jogi OTDK Polgári Jogi III. tagozatában II. helyezést elért dolgozat egy részlete (konzulens: Lábady Tamás)

¹ Az előreláthatóságnak az angol kártérítési jogban tulajdonított „mindenható” funkciója ellen határos tanulmányt írt LEON GREEN: Foreseeability in Negligence. *Columbia Law Review*, 1961. 61. évfolyam, 8. szám (december), 1401–1423.

szempontból lényegesen egyszerűbb a helyzet, hiszen a felek autonóm kockázatelosztása mellett, a károkozást megelőzően fennálló jogviszonyra és annak sajátosságaira tekintettel, jóval több információ áll rendelkezésre ahhoz, hogy megállapítható legyen, mik azok az eshetőségek, amivel számolni lehetett és mik azok, amikkel nem.

Az új Ptk. Javaslata a jogszabályi tételezés szintjén vezetné be az előreláthatóságot a magyar szerződési jogba, a Bécsi Vételi Egyezmény és az Európai Szerződési Jog Alapelvei nyomán, építve a Bécsi Konvenció sikeres alkalmazására, és az Alapelvek koherens felelőségi rendszerére. Ugyanakkor az újítás itt nem áll meg, mert a Javaslát hasznosítaná az előreláthatóságot a deliktuális felelősségnél is, ami mögött viszont nem áll hasonló erejű autoritás. Az európai jogrendszerek közül az angol common law az egyetlen, amely elvi szinten alkalmazza az előreláthatóságot mind a kontraktuális, mind a deliktuális (tort) jogban. Azon túlmenően, hogy a magyar kártérítési jogban eddig idegen, új intézmény bevezetésének kapcsán célszerű lehet viszapillantani a recipiált jogintézmény eredetűjára, az angolszász jogtudományának és joggyakorlatnak az értékelésével egyúttal mód nyílik az előreláthatóságnak a szerződésszegések és szerződésen kívüli károkozások esetén történő alkalmazásának összehasonlítására, valamint a deliktuális jogban használt előreláthatóság természetének mélyebb felderítésére és célszerűségének alátámasztására.

Jelen tanulmányban először a szerződésszegéssel okozott károk elbírálására kialakított előreláthatósági szabályt (*contemplation rule*) elemzem, majd annak deliktuális „ikerpárját” (*reasonable foreseeability*), végül a kettő egybevetése révén remélem fel tárni a köztük lévő azonosságokat és különbségeket.

I. Szerződési jog: *contemplation rule*²

Az előreláthatóság szabályai szerződéseknél hézgapótló normák, melyek a felek által kifejezetten nem rendezett kockázatok viselését határozzák meg, és több értékes funkciót is szolgálnak.³ Elsősorban a szerződő partnerek feladata, hogy rendezzék, melyikük milyen rizikót vállal. Az összes lehetséges események szerződéses kikötésben való rögzítése azonban egy bizonyos mérték után már nem kifizetődő, mert egy adott szint fölött az ügylet súlyához képest túlságosan idő és költségigényes lenne, ami jelentősen megdrágítaná a tranzakciókat,⁴ ezért szükség van jogi háttérrendelkezésekre.

Ezeknek a szabályoknak az a kiindulópontja, hogy a szerződéskötéssel a partnerek elsősorban saját nem-teljesítésük következményeinek kockázatát vállalják fel, amelynek segítségével kölcsönösen biztosítják egymást arról, hogy szerződésszegés

² A felhasznált legfontosabb jogirodalmi források: H. G. TREITEL: *The Law of Contract*. London: Sweet&Maxwell, 1991, 744–749., EWAN MCKENDRICK: *Contract Law*. Baringstoke: Palgrave Macmillan, 2007, 423–426, ANDREW BURROWS: *Remedies for Torts and Breach of Contract*. London: Butterworths, 1994, 45–57., DONALD HARRIS – DAVID CAMPBELL – ROGER HALSON: *Remedies in Contract and Tort*. London: Butterworths, 2002, 88–108.

³ Az előreláthatóság funkciójáról szóló fejtegetésekre vonatkozóan lásd különösen: HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 88–94.

⁴ HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 89.

esetén kompenzációhoz jutnak.⁵ Azt, hogy az egyes kockázati köröket miképp osztják meg, elsősorban az befolyásolja, hogy egyik vagy másik személy milyen képességekkel, szakértelemmel rendelkezik adott veszélyek elhárítására. Ha pedig szerződésszegés történik, felmerül, hogy ezek a kockázati körök milyen következményekre terjednek ki. Ekkor jön képbe az előreláthatóság, ami egyfajta szerződésbe foglalt implicit szabályként vélelmezi, hogy az adott vállalás csak a kötelezettségszegés normális következményeiért való felelősségre vonatkozik, nem foglalja magába a szokatlan, abnormális történésekért való helytállást. Ennek hozadéka a normális következményekért való helytállás, és az abnormálisakért való felelősség kizártsága, másik félre hárítása. Ettől el lehet térni pozitív és negatív irányban is: magasabb ellenértékért cserébe a kötelezett többletkockázatokat vállalhat, egy olcsóbb szerződés ára pedig felelősségkorlátozó klauzulákat jelenthet a másik oldalon. Mindez a rugalmasság adja az előreláthatósági szabály igazán hasznos funkcióját. Arra ösztönzi a feleket, hogy minél hatékonyabban működjenek együtt egymás kölcsönös tájékoztatása révén.⁶ A kockázatok cseréje, és azok tervezése ugyanis feltételezi az azokról való tudomást. Ezek felderítése költséges lehet, de az előreláthatósági szabály biztosítja, hogy a normális kockázatok megismerésére nem kell pénzt és energiát fordítani, hiszen ezeket a fél az ígéret megtételével már viseli.⁷ Ha a fél ennél többet akar, értesítenie kell a másikat a lehetséges speciális kockázatokról, és ki kell alkudnia, hogy azokat ő viselje, vagy – ha olcsóbb – biztosítást kell kötnie rá. Ezzel egyben a kockázatmegosztás hatékonysága is garantált, mert az csak annyiban lesz elengedhetetlen, amennyiben a speciális kockázat a fél számára ismert és annak áttelepítése szükséges és rentábilis.⁸ A kockázatok egyedi megosztására való ezen ösztönzés pedig végső soron a magánautonómia kibontakozását segíti elő.

Az angol jogban a szerződésszegéssel okozott károk beszámíthatóságának az előreláthatóság a Hadley v. Baxendale⁹ ügy óta szab határt. A híres és sokat citált jogesetet elkerülhetetlennek tartom e helyütt is visszaidézni, mert az ítélet vitára okot adó érvelése az előreláthatósági szabály funkciójának gyökerére, és annak immanens elmentmondásaira is rávilágít. A tényállás szerint egy molnár malmának a malomkővet forgató tengelye eltört. A törött tengelyt elküldte Greenwichbe a készítőkhöz, hogy annak mintája alapján készítsenek új tengelyt számára. A szállítással megbízott alperesek csak késve juttatták el a molnárnak az új tengelyt, aminek következtében a termelés vesztegelt, és ez 300 font profitkiesést eredményezett. Az ügyben a kártérítést végül nem ítélték meg, mivel az ítélete indoklásában Alderson bíró kifejtette az előreláthatósági szabály (*contemplation rule*) néven ismertté vált, és azóta sokat idézett tesztet: „[...] abban az esetben, ha két fél szerződést kötött egymással, melyet egyikük megszeg, a másik felet a szerződésszegésből eredően kártérítés illeti meg, ha

⁵ Uo.

⁶ Ezt erőteljesen hangsúlyozza Vékás professzor is. VÉKÁS LAJOS: Előreláthatósági klauzula szerződésszegésből eredő kártérítési igények esetén. In SÁRKÖZY TAMÁS – VÉKÁS LAJOS (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*. Budapest: HVG-ORAC, 2002, 203–239.

⁷ HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 91.

⁸ HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 92.

⁹ (1854) 9 Exchequer 341.

ésszerű és alapos mérlegelés alapján megállapítható, hogy a kár magának a szerződésszegésnek a természetes, azaz a dolgok normális alakulásából folyó következménye, avagy ésszerűen feltehető, hogy a szerződéskötés időpontjában az adott kárral – mint a szerződésszegés lehetséges következményével – mindkét fél számolt.”¹⁰

A formulában rejlő elv két jól elkülöníthető szabályra bontható,¹¹ amelyeket részben már kifejtettem. A károkozó csak azokért a veszteségekért tartozik felelősséggel, amelyek a szerződésszegés természetes, a dolgok rendes folyása szerinti következményei, vagy a kár olyan, hogy annak bekövetkezésével mindkét félnek számolni kellett a szerződés megkötésekor. Értelemszerűen, amennyiben az első hipotézis megvalósul, akkor érvényes felelősségkorlátozás vagy kizárás hiányában az adott kárra kiterjed a felelősség. Ha nem, akkor kell megvizsgálni, hogy a dolgok nem rendes folyása szerinti kár mindkét fél számára előrelátható volt-e. A molnárnak való késedelmes szállításnak, az adott ügyben úgy találták, nem normális következménye a termelés leállása, mert a bíróság szerint, az esetek túlnyomó részében a molnárok tartalék malomkő tengelyt tartanak ilyen esetekre, a szállítók pedig nem számolhattak a következményekkel, mert nem lehetett tudomásuk arról, hogy a velük szerződő molnár nem rendelkezik póttengellyel, így a tesztnek se az első, se a második feltétele nem teljesült. Ez a döntés előrevetíti az előreláthatóság egyik legnagyobb bizonytalanságát: a normatív felhangot. Azt, hogy jelentős részben az aktuálisan eljáró bíró meggyőződése határozza meg, hogy mit talál az adott ügyben normális vagy rendes következménynek és mit nem.¹² Emiatt sokan igazságtalannak tartják a Hadley-ben hozott döntést. Másik oldalról viszont a Hadley v. Baxendale megerősíti az előreláthatóságról fentebb mondottakat, ti. azt, hogy az intézmény a magánautonómia kibontakozásának irányába hat: a molnárnak meg kellett volna osztania azt az információt, hogy tetemes profitvesztés a potenciális késedelem kockázata, és ennek ismeretében a szállító cég dönthetett volna róla, hogy milyen feltételekkel vállalja, ha vállalja, ennek viselését.¹³

Az elvet a továbbiakban következetesen megerősítették, részletes kifejtése azonban még egészen 1967-ig váratott magára. A megerősítő autoritás részben azért is szükségessé vált, mert – ahogy arra a későbbiekben még kitérek – az 1963-as Wagon Mound ügyben¹⁴ hozott ítéletekkel az előreláthatóság általánossá vált a szerződésen kívüli gondatlan károkozások (*tort of negligence*) területén is, ezért fontos volt a szerződéseknél alkalmazott változat jegyeinek pontos meghatározása.

¹⁰ „[...] where two parties have made a contract which one of them has broken, the damages which the other party ought to receive in respect of such breach of contract should be such as may fairly and reasonably be considered either arising naturally, that is, according to the usual course of things, from such breach of contract itself, or such as may reasonable be supposed to have been in the contemplation of both parties, at the time they made the contract, as the probable result of the breach of it.”

¹¹ Lásd többek közt: MCKENDRICK i. m. 423–424., TREITEL i. m. 747–749.

¹² A Hadley v. Baxendale erős kritikájára lásd különösen: FULLER LON – PERDUE WILLIAM: The Reliance Interest in Contract Damages I–II. *The Yale Law Journal*, 1936. 46. évfolyam, 84–89.

¹³ HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 91. Az ítéletnek egyébként pontosan az a „policy reason” az alapja, hogy hasonló károk általános viselésére való kötelezés a szállító vállalatok működésének ne jelentsen elviselhetetlen terhet. Ami nem jelenti, hogy ne vállalhatnának ilyen kockázatot magasabb díjért stb.

¹⁴ Részletesebb kifejtését lásd alább a II. fejezetnél.

A Heron II¹⁵ ügyben a felperes egy hajót bérelt abból a célból, hogy cukrot szállítson Constanzából Basrahba. A szerződéskötéskor az volt a szándéka, hogy az érkezéskor rögtön értékesíti a célállomáson az árut. Erről a hajótulajdonos nem tudott, de arról igen, hogy Basrahban a cukornak felvevő piaca van, így a dolgok állása szerint nem volt valószínűtlen, hogy ottani értékesítésre szállít. Az út során ennek ellenére eltért az iránytól és 9 nappal később érkezett meg a városba a hajóval. Ez alatt az idő alatt a cukor piaci ára Basrahban lezuhant. A bíróság felelőssé tette a hajótulajdonost az árcsökkenésből eredő kárért.

A House of Lords bírái kifejtették, hogy a szerződéses előreláthatóság a következmények történésének igen nagyfokú, komoly valószínűségét jelenti, ellentétben a tort of *negligence*-nél alkalmazott előreláthatósággal, ami csak általános, kisebb valószínűségű lehetőségeket is magában foglal. A magas fokú valószínűség megállapításának pedig a hipotetikus, ésszerűen gondolkodó ember (*reasonable man*), a gondos kereskedő előrelátása kell, hogy a mértéke legyen, aminek minimumtartalma a fél aktuális tudása.¹⁶ Ugyanakkor mindez – a bírák érvelése szerint – nem vonatkozik magára a szerződésszegésre,¹⁷ azaz nem szükséges, hogy az adott típusú szerződésszegéssel a szerződéskötéskor számoljanak, az előrelátás csak a szerződésszegés következményeinek mérlegelése során vizsgálendő, ezek közül is csak a kár típusára, jellegére nem pedig a kár bekövetkezésének pontos menetére, a történések mikéntjére. Ha pedig egy adott típusú kár előrelátható, akkor annak nagysága, kiterjedése is irreleváns.

A fenti szabályt korrigáló gyakorlat alapján ugyanakkor a normális profittól eltérő, különösen nagy hasznot némiképp eltérően kell megítélni. A Victoria Laundry (Windsor) Ltd. v. Newman Industries Ltd. ügyben¹⁸ a felperesek egy bojlert vásároltak az alperesektől, amelyet nyomban az üzleti tevékenységük (mosoda) szolgálatába állítottak volna. Az alperesek a megbeszélte időponthoz képest 5 hónap késéssel szállították az eszközt, ami miatt a mosodát üzemeltető cég profitveszteséget szenvedett. Az ügy nehézségét az okozta, hogy a felperesek egy olyan szerződést kötöttek az egyik minisztériummal, amivel különösen jelentős hasznot realizáltak volna, de attól a szerződésszegés miatt elesetek. A bíróság megállapította, hogy az alperesek tudatában voltak annak, hogy a szállítást követően a vevők azonnal üzembe akarták állítani az új bojlert, így felelősek azért az elmaradt haszonért, ami az időkiesés miatt keletkezett, de nem abban a terjedelmében, ami a kivételesen jövedelmező szerződésnek az elszalasztása miatt merült fel, mivel erről nem lehetett tudomásuk a szerződéskötéskor. Erre a nem szokványos kockázatra fel kellett volna hívni a másik fél figyelmét.

Kevésbé szigorú a megítélés azonban, ha a veszteség fizikai kár, nem pedig pénzügyi veszteség. A Parsons (Livestock) Ltd. v. Uttle Ingham & Co. Ltd. ügyben¹⁹ az

¹⁵ (1969) 1 AC 350.

¹⁶ Ezt az elképzelést támogatja Tercsák Tamás is, amit kitűnő elemzéssel támaszt alá. TERCSÁK TAMÁS: Előreláthatóság – mint a szerződésen belül okozott kár megtérítésének korlátja. In HARMATHY ATTILA (szerk.): *Polgári jogi dolgozatok*. Budapest: ELTE Polgári Jogi Tanszék, 1993, 231–254.

¹⁷ HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 95.

¹⁸ (1949) 2 KB 528.

¹⁹ (1978) QB 791.

alperesek egy disznótáp tárolására szolgáló silót szállítottak a felperesnek. A kérdéses silót azonban nem látták el megfelelő szellőzőrendszerrel, ezért a benne tárolt takarmány megpenésedett és a sertés állomány jelentős része emiatt meghalt egy ritka betegségben. Lord Denning kifejtette, hogy a magasabb fokú előreláthatóság követelménye, ami a Heron II ügyben fogalmazódott meg, csak akkor alkalmazható, ha a károsult vesztesége tisztán vagyoni: fizikai kár esetén az előreláthatóság mértéke szerződésnél és deliktumnál azonos.

II. Deliktuális jog: reasonable foreseeability; összehasonlítás

A szerződési jogi viszonylag logikus koncepciójához képest sokkal problematikusabb az előreláthatóság alkalmazása szerződésen kívüli kárfelelősségnél. Az általános bizonytalanságokon túlmenően (a felek közötti előzetes viszony hiánya, az információcsere lehetetlensége) ezek a zavarok egyrészt az angol kártérítési jog sajátosságaival, másrészt a felróhatóság fogalmával függenek össze.

A *common law*-ban meglehetősen nagy konfúziót okoz az, hogy az általános kártérítési tényállás, a tort of *negligence* valamennyi tényállási elemével kapcsolatosan kisebb vagy nagyobb relevanciával bír az előreláthatóság.²⁰ Az angolszász deliktuális jog egyik jellegadó specifikuma, hogy a károkozás általános tilalmáról szóló egyetlen rendelkezés helyett számos egyedi tényállás csoportra kialakított *tortot* fejlesztett ki. A 19. században kifejlődött és a 20. században rohamosan terjeszkedő tort of *negligence* azonban hasonló szerepet kezdett el betölteni, mint a kontinentális generálklausulák.²¹ Erre pedig azért vált képessé, mert az alkalmazhatóságának alapfeltételül szolgáló gondossági kötelezettség (*common law duty of care*) kereteit mind tágabban és egyre rugalmasabban vonták meg. Ennek a folyamatnak volt legfontosabb állomása a híres Donoghue v. Stevenson²² ügy, melyben Lord Atkin a gondossági kötelelem (*duty of care*) határát a lehető legmesszebbre terjesztette ki,²³ amely alapján gondossági kötelezettség áll fenn bárkivel szemben, akinek valamilyen tevékenységgel való károkozás előrelátható.²⁴ Ezt a princípiumot később a bíróságok megszorító-

²⁰ R. F. V. HEUSTON – M. A. BUCKLEY: *Salmond and Heuston on the Law of Torts*. London: Sweet&Maxwell, 1987, 217.

²¹ A negligence generálklauszula szerepéről és ennek okairól lásd Sólyom László és von Bar kiváló értekezéseit. SÓLYOM LÁSZLÓ: *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1997, 140–148., illetve CHRISTIAN VON BAR: *The Common European Law of Torts*. Oxford: Clarendon Press, 1998, 281–287.

²² [1932] AC 562

²³ „You must take reasonable care to avoid acts or omissions which you can reasonably foresee would like to injure your neighbour. Who, then, in law is my neighbour? The answer seems to be – persons who are so closely and directly affected by my act that I ought reasonably to have them in my contemplation as being so affected when I am directing my mind to the acts or omissions which are called in question.”

²⁴ Nagyon fontos megjegyezni, hogy a potenciális károsulti körnek az előreláthatóság tényezőjével való meghatározása az angol jogban a *duty of care* körének egy erőteljes tágításának, ezzel együtt a deliktuális felelősség kiterjesztésének volt centrális eszköze, míg – ahogy azt a továbbiakban látni fogjuk – beszámítási eszközként egy korlátozó, tehát felelősséget szűkítő instrumentum a bíró kezében. Lásd különösen: HEUSTON–BUCKLEY i. m. 217–218.

an értelmezték és tartózkodtak új *duty*-k bevezetésétől, ezért a felek közti viszony („*neighbourhood*”²⁵ vagy „*proximity*”) vizsgálata során jórészt a meglévő (*duty*) szituációkra és analógiákra építettek. Ez a trend később megfordult és megkezdődött a *tort of negligence* nagy expanziója, melynek betetőzése Lord Wilberforce érvelése az *Ann v Merton London Borough*²⁶ ügyben, ahol főszebállyá tette, hogy kizárólag az aktuális eset tényei relevánsak a tekintetben, hogy fennállt-e a perbeli felek között az a közelség (*proximity*), ami megalapozza a gondossági kötelezettség (*duty of care*) fennállását, és egyúttal a szükséges közelség (*sufficient proximity*) megállapításának fő feltételévé tette az előreláthatóságot. Később jelentős ellenállás bontakozott ki a gondossági kötelezettség (*duty of care*) ilyen tág megfogalmazása ellen, ami végül le-törte az előreláthatóság egyeduralmát. Lord Keith szavai szerint: „[...]önmagában az előreláthatóság nem alapít gondossági kötelezettséget[...].”²⁷

A gondossági kötelezettség (*duty of care*) fennállása körüli nehézségek speciá-lisan angolszász jogi probléma, de nem ez a helyzet a felróhatósággal (*negligence*).²⁸

²⁵ Lord Atkin álláspontja alapján mindenki tartózkodni köteles attól, hogy felebarátjának kárt okozzon. Felebarátom pedig e logika alapján az, akire cselekedeteimmel (káros) hatást gyakorolhatok, vagyis valamifajta közelség (*proximity*) áll fenn a magatartás és az érintett személy között. Az angol nyelv leleményéből ered, hogy a *neighbour* szóval frappánsan fejezhető ki ez a közelség, mert a szó egyszerre jelent felebarátot és szomszédot is. A közelség (*proximity*) így kifejezhető szomszédságként (*neighbourhood*) is, a kettő ekvivalens.

²⁶ [1978] A.C. 728

²⁷ „[...] mere foreseeability of harm does not create a duty[...].” Yuen Kun Yeu v Attorney-General of Hong Kong ügy (1988. AC 175). A tényállás szerint a felperesek egy betétgyűjtő társaságnál fektettek be pénzt, amely később csődbe ment, és ezáltal a betétesek elvesztették a tőkéjüket. Ezután a Hong Kong-i kormány-zathoz fordultak azon az alapon, hogy a bankfelügyelet nem látta el kellően a feladatát, mert tudniuk kellett volna, hogy a társaság nem működik megfelelően, és be kellett volna szüntetnie a tevékenységét, amivel megelőzhető lett volna a veszteségük. Ezt nem tette meg, tehát felelősséggel tartozik azok irányába, akik bíztak benne, hogy a cég a jogszabályoknak megfelelően működik. A Privy Council leszögezte, hogy a bankfelügyeletnek, mivel a vállalat mindennapi működésébe nincs beavatása és ráhatása, nem felelhet a csőd miatti károkért, habár előrelátható, hogy a jogellenes működés ehhez vezethet. Lásd még: *Caparo plc. v. Dickman* (1990) 2 AC 605, illetve a *Murphy v Brentwood* [1990] 2 All ER 908. ügyeket.

²⁸ Azt viszont hangsúlyozni kell, hogy a *tort of negligence*-en belül az egyes tényállási elemek, így az azokra alkalmazott kritériumok sem határolhatók el egymástól, mert ezek erőteljesen összefonódnak. Többek közt ez az, ami a legnagyobb problémát okozza az előreláthatóság alkalmazásában is. Jó példa erre a *Bourhill v. Young* [1943] AC 92. ügy. A tényállás szerint egy motoros, aki meghalt egy ütközés során a saját gondatlansága miatt, a halálának borzalmával akkora sokkot okozott egy arra járó állapotos nőnek, hogy az őt ért megrázkódtatás következtében elvetélt. A *tort of negligence* logikája szerint először azt kell vizsgálni, hogy vajon fennállt-e olyan *sufficient proximity* a felek között, ami *duty of care*-t alapít a motoros terhére. Nyilvánvaló, hogy a közforgalomban résztvevő gépjárművezetőknek öv-niük kell a gyalogosokat, mert ők a motorizált közlekedők jogi értelemben vett „*neighbourjei*”, egy esetleges közúti baleset előrelátható károsultjai. Vagyis a motorost terhelte *duty* a járókelővel szemben. A nehézséget az okozza, hogy a konkrét káresemény nem olyan jellegű, hogy azzal a konkrét károkozónak számolnia kelljen. Azonban helytelen lenne azt felélelezni, hogy ez azért van, mert nem szegte meg a *duty*-t, hiszen önhibájából halt meg. Helyesen azt lehetne mondani, hogy azért, mert a szabályszegés (*negligence*) nem terjed ki arra a kárra (*kind of damage*), amit okozott, mert az túl távoli volt (*too remote*), ugyanis nem volt elvárható egy ésszerűen gondolkodó embertől, hogy ott és akkor számoljon azzal, hogy ez fog történni a közelben sétáló állapotos nővel. Viszont logikusan ebből arra lehet vissza-utalni, hogy a tények alapján mégsem terhelte gondossági kötelezettség, mert annak csak a kárhoz mér-ten van értelme, ami viszont nem kalkulálható.

A felróhatóság eltérő formában, és mértékben a deliktuális felelősség feltétele minden európai jogrendszerben, vagy hiányának bizonyítása a felelősség alóli mentesülés oka. A felróhatóságnak pedig, legyen szó objektív vagy szubjektív vétkességről, mindenképp eleme az előreláthatóság.²⁹ Az angol jogban a gondosság (*diligentia, diligence*) általános mértéke a hipotetikus ésszerűen gondolkodó ember (*reasonable man*), aki minden helyzetben az átlagember józan ésszerűségével számítva irányítja cselekvéseit. Mindig tisztában van a helyzet lényeges körülményeivel és ennek megfelelően képes mérlegelni magatartása lehetséges következményeit, és így megfelelően dönteni ahhoz, hogy gondosan járjon el, és elhárítsa kár bekövetkezését, valamint az ehhez szükséges minden megelőző intézkedést megtegyen. Az a személy, aki gondossági kötelezettségét nem ennek a szintnek megfelelően látja el, annak magatartása felróható (*negligent*) és felelősséggel tartozik annak következményeire.³⁰

Az adott magatartásnak ez a defektje, vagyis a kockázatok mérlegelésének, az ésszerű előrelátásnak a hiánya alapítja a felelősséget, de nem feltétlenül ad választ arra, hogy a következmények milyen mértékére terjedjen ki. Egy kérdés az, hogy valaki megtett-e minden gondos megelőző intézkedést az adott tények és az előrelátható következmények ismeretének birtokában, és másik, hogy utóbb, amikor a kár bekövetkezett, azért milyen terjedelemben tehető felelőssé. Ezek eldöntése két különböző dimenzióban történik: az elsőben azt nézzük, hogy a cselekvéskor vagy mulasztáskor mit kellett volna előrelátni, és a későbbi okozó ennek megfelelően cselekedett-e, utóbbinál azt, hogy a már bekövetkezett kár nem túl távoli-e az ok folyamatot elindító magatartáshoz képest.³¹ Valójában ezek a lépések elhelyezhetőek a logikai általánostól a különösig terjedő szintek mentén is: elviekben fennáll-e a kötelességet alapító szituáció (*duty situation* – előrelátható sértett), milyen károkkal kell számolni, és mi ellen védekezni az adott helyzetben (*reasonable man* absztrakt előrelátása), és a megtérítendő kár beleesik-e ebbe a körbe (konkrét előreláthatóság). Ezeket észben kell tartani akkor, ha az előreláthatóságot ki akarjuk terjeszteni a kár beszámítására is, mert ennek ignorálása könnyen zavarhoz vezethet.³² Van olyan nézet is, amely a három felelősségi főkérdést (fennáll-e a *duty of care*, megszegték-e, a kár nem túl távoli) egységesen egyetlen determinánusra, mégpedig az előreláthatóságra kívánna zsugorítani.³³ Ezzel az elképzeléssel jogosan áll szemben az érv, hogy a felelősség eldöntését egy fogalomra redukálni teljesen irreális.³⁴ Mindamellettt csábító perspektíva,

²⁹ Lásd különösen: EÖRSI GYULA: *A jogi felelősség alapproblémái – a polgári jogi felelősség*. Budapest: Akadémia Kiadó, 1961.

³⁰ Így a felróhatóság elsősorban a magatartás és nem a személy tudatának értékelését jelenti, ami egy objektívizált vétkességfogalmat takar, így nagyban hasonlít a magyar elvárhatóság fogalomhoz: szociálistan felróható, ami nem felel meg a szociális elvárás (a *reasonable man*) szintjének. „Negligence is an act, not a state of mind.” HEUSTON–BUCKLEY i. m. 218.

³¹ HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 315.

³² HEUSTON–BUCKLEY i. m. 217–218., valamint GREEN i. m. 1401–1423.

³³ WILLIAMS GLANVILLE: *The Risk Principle. The Law Quarterly Review*, 1961, 77. évfolyam. 179–212. Ezzel erőteljesen ellentétes nézetet vall: Salmond. HEUSTON–BUCKLEY i. m. 224.

³⁴ HEUSTON–BUCKLEY i. m. 224., valamint BASIL MARKESINIS – F. S. DEAKIN: *Tort Law*. Oxford: Clarendon, 1999, 74–75.

hogyan amennyiben az előreláthatóság alapítja a felelősséget, miért ne vezérelhetné annak terjedelmét is?³⁵ Ez a tézis aztán egy soha véget nem érő vitát generált az angolszász jogtudományban a felróható (*negligenter*) magatartásról, a kár távolságáról a magatartástól az okozási láncban (*remoteness of damage*), valamint a kauzalitás természetéről, és mindezek összefüggéseiről, amire az 1963-as Wagon Mound ítéletek sem tudtak végleg pontot tenni, sőt önnön ellentmondásosságukkal újra felszították az egyes hadállások képviselőinek harci kedvét.

A szájak egészen a 19. századig, a *tort of negligence* ifjúkoráig vezetnek vissza. A *Smith v. London and South Western Railway* ügyben³⁶ a tényállás szerint egy kivételesen forró nyári időszakban az alperes vasúttársaság dolgozói kivágtak egy vasúti sín melletti sövényt, és annak maradványait egy halomba szórva ott hagyták. Később, feltehetőleg egy arra járó vonat mozdonyából kipattanó szikra esett a farakásra, ami emiatt meggyulladt, ezt követően pedig a tűz továbbterjedt a szomszédos tarlón valamint az azon túli úton, és a kivételesen erős szél miatt elérte a károsultnak a 200 yardra található birtokán lévő kunyhóját, ami teljesen leégett. Egyértelmű volt, hogy a felperes felelősséggel tartozik a kialakult tűz miatt, hiszen annak keletkezése előrelátható volt, de az már kevésbé tűnt evidensnek, hogy felel az alperes irányában is, mert a bizonyítás eredményei alapján a tűz ilyen mértékű terjedése teljesen szokatlan, és előreláthatatlan volt.

Az ügy érdekessége, hogy először tettek különbséget a *duty of care* megsértése, vagyis a gondatlan (*negligent*) magatartás megállapítása, és az abból eredő károk megtéríthetősége között.³⁷ Amennyiben a *reasonable man* mértékével mérve absztraktnan előrelátható az, hogy egy adott tevékenységből kár bekövetkezése fenyeget, akkor az egyébként indokolt gondosság elmulasztása esetén beáll a felelősség és kiterjedhet olyan kárra is, aminek konkrét bekövetkezése az okozást megelőzően nem volt előrelátható. Tehát, ha az okozó magatartás önmagában jogellenes és felróható (mert előrelátható, hogy valamiféle kár származhat belőle), akkor annak elvileg minden természetes és okszerű folyamánya beszámítható tekintet nélkül arra, hogy annak valószínűségével számolni kellett-e vagy sem. Ok és hatás között tehát nem feltétlenül az előreláthatóság az összekötő kapocs. A *Smith* ügyben végső fokon eljáró bírág pedig úgy vélték, hogy abszurd helyzet az, hogy a tarló tulajdonosai kárigényt érvényesíthetnek, de a birtokukkal szomszédos leégett ház tulajdonosa nem, pusztán azért, mert a tűz ilyen mértékű terjedése nem volt előrelátható.³⁸ Az elvet a *Court of Appeal* tekintélye erősítette meg a *Re Polemis* néven ismertté vált ügyben, ami egészen a hatvanas évek elejéig vezető precedensnek (*leading case*) számított a beszámítás kapcsán. E szerint a gondatlan (*negligent*) magatartás által okozott összes közvetlen

³⁵ WILLIAMS i. m. 179.

³⁶ L. R. 6 C. P. 14 (1870)

³⁷ Lásd Goodhart illusztrációját a korabeli jogirodalmi álláspontokról. GOODHART, ARTHUR: Unforeseeable Consequences of a Negligent Act. *Yale Law Journal*, 1930, 39. évfolyam, 4. szám (február), 449–467.

³⁸ Az ennek a nézetnek a mentén kifejlődött érvrendszert nevezték később a Hart és Honoré nevével fémjelzett okozatossági iskolának. E szerint a felelősség fennáll minden olyan kárért, aminek a magatartás közvetlen oka. Egy okozó pedig addig felel az elindított okozati lánc alapján, amíg valamilyen külső abnormális esemény, vagy harmadik személy független és tudatos közrehatása (*novus actus interveniens*) meg nem szakítja azt.

(*direct*) következményért felel a károkozó, tekintet nélkül arra, hogy egyes kárelemek előreláthatóak voltak vagy sem.

Az ezzel szemben álló kockázati elv (*risk principle*) tanainak alapjait Cardozo bíró rakta le a híres Palsgraf v. Long Island R. R. ügyben³⁹ kifejtett indoklásában.⁴⁰ A tényállás szerint az alperes vasúttársaság egyik alkalmazottja éppen egy vonatra szálló utasnak segédkezett a poggyásza berakodásában, amikor leejtette az egyik csomagot. Ezt egy nagy robbanás követte, ugyanis a bőrönd robbanóanyagot tartalmazott, amiről a vasúti alkalmazott viszont nem tudhatott. A detonáció hatására néhány, a bőröndtől jelentős távolságra található súlyos tárgy felborult, és megsebesített egy vonatra igyekvő nőt. Cardozo szerint az alkalmazott magatartása felróható volt azzal szemben, akinek segített, de nem volt az a felperes irányában. Cardozo bíró megfogalmazásában az, hogy valakit gondossági kötelezettség terhel, nem értelmezhető csupán önmagában, hanem szükségszerűen egy viszonyt feltételez: „A gondatlanság, akárcsak a kockázat, egy viszony kifejezése. A gondatlanság elvont értelemben – elvonatkoztatva a hozzá kapcsolódó dolgoktól – (önmagában) bizonyosan nem jogellenes magatartás, ha egyáltalán felfogható annak.”⁴¹

A károkozó helyében lévő *reasonable man* nem láthatta előre, hogy a magatartása sérülést okoz a károsultnak, ergo irányában nem felelős, hiszen hiába volt a kár az ő magatartásának közvetlen folyománya, a csomag leejtésének egyetlen ésszerűen számolható következménye a tulajdonban okozott dologi kár, ami jogellenes és felróható e tekintetben, de nem a helyszíntől messzire haladó nővel való relációban. Az ügy másik konklúziója, hogy a kár bekövetkezésének absztrakt lehetősége (előreláthatósága) önmagában nem ad alapot minden következmény beszámítására: felelőssé tenni csak azért lehet, ami a konkrét esetben előrelátható, tehát viszonylagosítható kockázatok körébe esik.

Ezen a nyomdokon haladva később a Smith és Polemis ügyek érvelését (*ratio decidendi*) feladva a Court of Appeal új precedenst hozott,⁴² amivel lényegében a Palsgraf-ügyben kialakított álláspontot fogadta el. Simonds bíró, okfejtésében erőteljesen morális alapon állva érvel a károsult és a károkozó közötti kockázatoknak az előreláthatóság mentén való felosztása mellett: ha a károkozás morálisan helyteleníthető magatartáshoz kötődik, felelőssé is csak a helyteleníthetőség mértékéig lehessen tenni valakit. Magyarán, ha a rosszallás a *reasonable man* előrelátásának el nem éréséhez kötődik, logikus, hogy ez legyen a felelősség határa is, összeolvasztva ezzel az előreláthatóság és a felróhatóság (*negligence*) fogalmát.

A Wagon Mound döntésekkel valójában az angol jog az egyik szélső állásponttól eljutott a másikhoz, átesve ezzel a ló túlsó oldalára. Ahogy arra Leon Green rámutatott nem lehetséges egyik mellett sem kizárólagosan érvelni.⁴³ A részleteiben idézett

³⁹ 248. N. Y. 339, 162 N. E. 99 (1928).

⁴⁰ GOODHART i. m. 449–453.

⁴¹ „Negligence, like risk, is thus a term of relation. Negligence in the abstract, apart from things related, is surely not a tort, if indeed understandable at all.”

⁴² A Wagon Mound-ügyben.

⁴³ Marton Géza is erőteljesen hangsúlyozta, hogy olyan eszközökkel, mint az előreláthatóság, nem lehet mechanikusan megkötni a bíró kezét, mert az a kártérítési jog természetével ellentétes.

két, ellentétes döntés is azt mutatja, hogy egy érvelés, ami az egyik szituációban igazságos, az más helyzetekben igazságtalansághoz vezethet.⁴⁴ A Smith ügyben nem lett volna méltányos, ha a következményeket az előrelátható károk körére korlátozzák, de ugyanez a Palsgraf ügyben szükséges volt a károkozó védelmére a felelősség indokolatlan kiterjesztése ellenében.

Az igazságos döntés érdekében ezért az előreláthatóság kárára, az azóta azt szilárdan elfogadó angol kártérítési jog is számos kompromisszumra kényszerül megszorítások és kivételek formájában. Vegyük ezeket sorra! Mindenekelőtt célszerű tisztázni, hogy mit is kell pontosan előrelátni? A kár típusát, aminek okozásával a kérdéses magatartás fenyeget feltétlenül,⁴⁵ de nem szükséges az események történésének pontos menetét.⁴⁶ Heuston szerint, ha ezt megkívnánk, kevés *negligence* kereset lenne sikeres.⁴⁷ „A *tort of negligence* története a váratlan története. A könyvek tele vannak különös történésekkel, furcsa egybeesésekkel, kiszámíthatatlan véletlenekkel.”⁴⁸

Ugyanígy a kár kiterjedését sem kell előrelátni, ami az egyik legfontosabb kivétel a szabály alól. Ennek legalább két esetkörét szokás megkülönböztetni, melyek közül az első vékony koponya elve (*thin skull rule*), vagy másként tojáshéj koponya elv (*egg shell skull rule*). Ennek lényegét a legjobban egy extrém jogesettel lehet szemléltetni. A Koehler v. Waukesha Milk Co. ügyben⁴⁹ a tejárus szokásosan a vásárló házána ajtaja elé rakta ki a tejes üveget. A palack ki volt csorbulva, és amikor a vevő a kezébe vette, hogy bevigye, megvágta vele magát. Sajnos ez a vevő egy szokatlan vérbetegségben szenvedett, ami miatt vérmérgezést kapott, és meghalt amiatt, hogy megsértette magát az üveggel. A bíróság felelőssé tette a tejvállalatot a halálért. A vékony koponya elve (*thin skull rule*) tehát testi sérüléseknél alkalmazandó szabály, ami felelőssé teszi a károkozót a károsultnak okozott olyan előreláthatatlan kárért, ami az utóbbinak az átlagostól eltérő kondíciójából adódik, és nem következett volna be egy átlagos személynek okozott sérülésnél.

A másik a szokatlan érték elve (*unusual value rule*). E szerint egy személy felelőssé tehető egy szokatlanul értékes tárgy elpusztításának teljes értékéért (például a károkozó összetör egy dobozt, amiben értékes műtárgyak voltak, és nemcsak a doboznak magának, hanem tartalmának értékéért is felelős), vagy ha egy kivételesen gazdag embert gázol el, akkor helyt kell állni annak magasabb keresményének kieséséért.

Végül, fontos kivételként nem érvényesül az előreláthatóság szándékos, és család károkozásoknál. Itt a „praeterintentionális” következmények minden további nélkül beszámíthatók.

⁴⁴ A két Wagon Mound-döntés azt is megmutatta, hogy egyetlen eszköz, nevezetesen az előreláthatóság eltérő értelmezései is ellentétes következtetéseket eredményezhetnek.

⁴⁵ MARKESINIS i. m. 76., valamint 196–200., illetőleg HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 316. és BURROWS i. m. 42–43.

⁴⁶ MARKESINIS i. m. 199., HARRIS–CAMPBELL–HALSON i. m. 317., BURROWS i. m. 43.

⁴⁷ HEUSTON–BUCKLEY i. m. 255.

⁴⁸ Bourhill v Young ügy, Lord Aitchison. „The history of negligence is the history of unexpected. The books are full of odd occurrences, strange conjunctions, and unpredictable contingencies.”

⁴⁹ (1926) 190 Wis. 52.

A kétfajta előreláthatóság közti különbséggel a Wagon Mound ügy után a House of Lords, a már idézett Heron II ügyben foglalkozott részletesen. Megállapították, hogy a tort ügyekben a veszély alacsonyabb fokú valószínűség esetén is releváns, míg szerződéseknél a bekövetkezés komoly lehetősége, a valószínűség magasabb foka szükséges. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy az előreláthatóságot korlátozó szabályok, mint például a már említett *thin skull rule* itt nem alkalmazható.⁵⁰ Ezt korrigálta Lord Denning, a szintén említett Parsons v. Uttley Ingham ügyben. Véleménye szerint a veszteség természete határozza meg azt, hogy milyen szigorú legyen az előreláthatósági követelmény. A kontraktuális felelősséggel összefüggő viták legtöbbször a pénzügyi veszteség, az ügyleti várakozások meghiúsulása, elmaradt haszon körül folynak. Itt indokolt magasra tenni a mércét, hogy a saját üzleti kockázatot – például azokat a különleges veszteségeket, amik lehetőségéről a szerződészegő nem tudhatott – ilyen módon ne lehessen áthárítani. Denning szerint azonban fizikai, azaz tulajdoni kárra, vagy személyi sérülésre az enyhébb elbírálás érvényes, az összes itt érvényesülő kivétellel, ami jobban kedvez a károsultnak.

A szerződéseknél az előreláthatósági szabály célját az determinálja, hogy a felek önkéntesen lépnek jogviszonyba, ahol lehetőségük nyílik egymás kölcsönös informálására, a kockázatok feltérképezésére, aminek alapján meghatározhatják a saját felelősségük terjedelmét, ami általában nem függ a felróhatóságtól, ezért itt a valószínűség magasabb foka indokolt, a jog szerepe csak hézagpótló. Ezzel szemben egy tipikus deliktuális helyzetben a felek egymás számára ismeretlenek, nincs lehetőség a kockázatok megosztására, így a jog előre meghatározott szabályok alapján osztja meg közöttük a kockázatot a társadalmi elvárások minimumszintjének megfelelően, ahol annak mértéke a felróhatóság zsinórmértékéhez, a következmények kockázata pedig a *reasonable man* előrelátásához igazodik. Nagyon fontos, hogy míg a szerződéseknél az előreláthatósági szabály (*contemplation rule*) nem vonatkozik a szerződészegésre magára, addig a felróhatóság miatt a szerződésen kívüli károkozásnál az ésszerű előreláthatóság követelménye (*reasonable foreseeability*) a magatartás értékelésére igen. (Figyelemmel arra, hogy azt is megállapítottam, hogy ez a fajta előreláthatóság csak megalapozza a felelőséget, a konkrét kár beszámíthatósága ettől különböző kérdés.)

III. Észrevételek az új Ptk.-val kapcsolatban

Az új Ptk. immár biztosra vehetően elválasztja a szerződéses és deliktuális felelőséget, előbbi a Bécsi Egyezményből és az Európai Szerződési Jog Alapelveiből ismert előreláthatósági alapa helyezi, utóbbinál meghagyja az általában elvárhatóság kimentési formuláját, ugyanakkor ehhez szintén hozzárendeli az előreláthatóságot.

Amit a szerződések körében írt előreláthatóság pozitívumairól írtam e körben is érvényesnek tartom. A szerződéseknél ez az eszköz megfelelően képes egyensúlyban tartani az érdekeket és a feleket a kockázatmegosztás hatékonyságára, és együttműködésre ösztönzi, segíti a magánautonómia kibontakozását, az egy a magánjogi ala-

⁵⁰ Lásd például a Victoria Laundry ügyben hozott dictumot.

nyok felelősségét és önálló cselekvését előtérbe helyező liberális magánjogi felelősség irányába hat. A felelősség törvényi szigorításával együtt, ez megfelel egy üzleti szemléletű szerződési jog követelményeinek.

A törvényjavaslatban⁵¹ – akárcsak például a Bécsi Egyezményben – az előreláthatóság megjelenik mind a felelősség alapjánál – mint a konjunktívan meghatározott objektív kimentési okok egyike⁵² –, mind a kártérítés mértékénél.⁵³ Érdekes, hogy a jogalkotó a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kárt, mint kárelemet kiveszi az előreláthatóság hatóköre alól, ugyanakkor a norma kifejezetten tételezi, hogy az előreláthatósági korlát egyaránt alkalmazandó az egyéb tényleges vagyoni és az elmaradt haszon típusú következménykárok esetében.

A szerződésen kívüli kárfelelősségnél némiképp bonyolultabbnak látom a helyzetet. Az alapvető problémának azt tartom, hogy az előreláthatóság bevezetésére itt a felelősség szigorítása nélkül kerül sor. Az általában elvárhatóság ugyanis – ahogy az előző fejezetekben bemutatott angolszász jogi dilemmákból is kiténik – kimondatlanul, ha úgy tetszik implicite tartalmazza az előreláthatóság követelményét. Az adott helyzetben elvárható magatartás vizsgálatánál mindenképp figyelembe kell venni, hogy az elvárható cselekvés szintjéhez képest számolni kellett-e a kár bekövetkezésével. Ha ebbe a rendszerbe egy további előreláthatósági korlátot építünk, akkor fennáll a veszélye, hogy az a károkozó, aki magát kimenteni nem tudja, mintegy mentőövként még hivatkozhat külön arra, hogy bár nem járt el kellő gondossággal, de a kár túl távoli, előreláthatatlan volt. Ez álláspontom szerint az elvárhatósági követelmény fölösleges megkettőződését jelentené,⁵⁴ mivel a károkozó olyasvalamire hivatkozhatna, amit már a felróhatóság körében eleve kellett, hogy mérlegeljen a bíró. Mindez súlytalanná teheti a bizonyítási teherre vonatkozó rendelkezést.⁵⁵ Persze lehet azzal érvelni, amit én is bemutatam fentebb, hogy a felróhatóság körében vizsgált előreláthatóság és a beszámítás során vizsgált előreláthatóság elválasztható, ahogy azt a Smith ügyben hozott döntés is mutatja. Ekkor a kár absztrakt előreláthatósága alapítja a felelősséget, teszi felróhatóvá a magatartást, és ehhez képest a konkrét kár előrelátása nem szükséges, az attól teljesen független. Ugyanakkor úgy vélem, hogy ez, amellet, hogy a fogalmi háttér szinte leheletnyi vékonyságú, nem konzisztens önmagával a felróhatóság fogalmával sem. Ha a felelősség a felróhatóan okozott kárra terjed ki, akkor az ezen előrelátható kockázati körön kívül eső károk beszámítása dogmatikailag nem túl szerencsés (bár lehetséges), mivel ebben az esetben az előreláthatóság kétféle (felelősség alapító és annak terjedelmét meghatározó) funkciója nem különül el, ezért az előreláthatóság megismétlését nem látom indokoltnak. Némiképp árnyalja a képet, hogy a legkorábban közzétett normaszövegben még az szerepelt, hogy „nem felel a károkozó azokért a károkért, melyekkel kapcsolatban bizonyítja, hogy bekövetkezésüket ésszerűen nem

⁵¹ T/5949. számú törvényjavaslat az új Polgári Törvénykönyvről.

⁵² Az 5:118. §-ban „[...] a szerződéskötés időpontjában nem kellett számolnia[...]” fordulatnál.

⁵³ Az 5:119. § (2) bekezdésében.

⁵⁴ Erre korábban már Miskolczi professzor is felhívta a figyelmet. MISKOLCI BODNÁR PÉTER: Kontraktuális és deliktális károk elhatárolásának nehézségei. In: BIRÓ GYÖRGY – SZALMA JÓZSEF (szerk.): *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok (2003–2005)*. Miskolc: Novotni, 2005, 100–144.

⁵⁵ A kimentés és a kártérítés korlátozása közötti összefüggésre rámutatott Vékás professzor is. VÉKÁS i. m.

lehetett előre látni.”⁵⁶ Ennek a rendelkezésnek a helyén egy a következő változatban már ez olvasható: „Ha a károkozó bizonyítja, hogy az elmaradt vagyoni előny vagy közvetett kár bekövetkezését ésszerűen nem lehetett előre látni, e károk tekintetében az okozati összefüggés fennállását nem lehet megállapítani.”⁵⁷ Álláspontom szerint ez utóbbi formulázás jobban tükrözi az előreláthatóság beszámítási funkcióját, a közvetett károokra és elmaradt haszonra szűkítése pedig igazi érvényesülési területét jelzi. Sajnálatos módon a törvényjavaslatba mégis az eredeti változat került be.⁵⁸

Ha a deliktuális felelősség az eredeti, első koncepció szerint mégis szigorodott volna, és az elháríthatatlanságig terjedt volna, az előreláthatóság bevezetése, mint az okozati láncolatot megvágó szabály teljesen ésszerű lett volna. Ekkor az kizárólag beszámítási szabályként működne, hasonlóan a szerződéseknél érvényesülő előreláthatósághoz. Ebben az esetben is fel lehet hozni azt az érvet, hogy míg a szerződéseknél a felek közti kapcsolat intenzitása, a kockázatmegosztása a károk elleni védekezés felé hat, addig ez nem jelentkezik ilyen élesen egy tipikus deliktuális tényállásnál, ahol károsult és károkozó egymás számára általában vadidegenek. Emiatt az előreláthatóság mechanikus szabállyá tétele nem kívánatos, ahogy arra Marton Géza is felhívta a figyelmet. E szerint sokkal célszerűbb a bíró szabad mérlegelésére bízni a beszámítást, nem pedig megkötni a kezét egyetlen tényező kötelező és kizárólagos használatával: ez a deliktuális károkozások sokfélesége miatt indokolt.

Ez az aggály nézetem szerint – legalábbis részlegesen – elhárítható, ha követjük Lord Denning fentiekben kifejtett érvelését és nem a szerint teszünk különbséget, hogy az előreláthatóságot szerződéses vagy deliktuális felelősség elbírálása során alkalmazzuk, hanem aszerint, hogy milyen típusú a kár, amelynek beszámítását aktuálisan mérlegelni kell. Ebben a felfogásban a szerződési kockázatmegosztás miatti szigorúbb valószínűség követelménye csak a gazdasági, tipikusan elmaradt haszon jellegű veszteségekre terjed ki, a személyi és dologi károkozásokra pedig az enyhébb fokú, kisebb valószínűség, mivel egyúttal ezeknek a jogtárgyoknak az oltalma tekintetében nem indokolt különbséget tenni szerződésen belüli és szerződésen kívüli károkozás között. A személyi és dologi károk tekintetében pedig mindkét esetben érvényesülnek az előreláthatóságot lazító kivételek, így például a *thin skull rule*, a szándékos károkozás kivétele, az, hogy a kár kiterjedését nem kell pontosan előrelátni stb. Álláspontom szerint ugyanezen rugalmas alkalmazhatóság irányába mutatott a korábbi tervezet szövege szerinti közvetett károokra és elmaradt haszonra szűkítés is. Ennek megtartása sokat lazított volna az előreláthatóságon, megszüntetve annak „mechanikus” jellegét, valamint az így jobban illeszkedett volna a szerződési jogi ikerpárjához is, hiszen a magasabb előreláthatósági szintre ott is épp a szokatlan, kivételes üzleti veszteségek megfelelő telepítése miatt van szükség (vagyis, hogy azokért csak akkor legyen felelős a másik, ha tudta és felvállalta ennek kockázatát).⁵⁹ Ugyanez a szem-

⁵⁶ 2006 novemberében közzétett tervezet 5:442. § (2)

⁵⁷ 5:442. § (2) Complex DVD Jogtár 2007. december 31.

⁵⁸ 5:502. § (2) bekezdés.

⁵⁹ Az előreláthatóságnak az elmaradt haszon szempontjából való elsődleges fontosságát hangsúlyozza Vékás professzor is. VÉKÁS i. m.

pont szerződésen kívüli károkozásnál is: az, hogy például egy személyi sérülés okozója ne legyen feltétlenül felelőssé tehető a szokásos veszteségeken (elmaradt munkabér stb.) túlmenő, kivételes, különleges elmaradt haszon típusú veszteségekért, valamint az egyéb előreláthatatlan közvetett károkért. A másik oldalról viszont ugyanez a szigorúság személyi és dologi, valamint az egyéb közvetlen vagyoni károknál nem indokolt se a szerződések esetén, se a deliktumoknál: álláspontom szerint a védelem szintje itt egységes kell, hogy legyen. Ebből következően itt a gazdasági – tipikusan elmaradt haszon típusú – veszteségek beszámításánál alkalmazott előreláthatósági mércétől megkülönböztetett, lazább előreláthatósági követelmény használatára lenne célravezető a jövőben az új Ptk. hatálya alatt kialakuló joggyakorlatban.